

humanistiska forskare ständigt brottas med och det finns inga givna svar. Norrhem förklarar att han försökt att se och tolka Christina och Carl Piper i deras samtida sammanhang, att han försökt frigöra sig från förutfattade meningar så vitt det är möjligt. Jag tycker att han har lyckats bra i denna sin ambition.

Det källmaterial Norrhem har haft att tillgå har varit brev, dagböcker, bouppteckningar, inventarieförteckningar, räkenskaper, diplomatiska rapporter och ämbetsmannaskrivelser. Trots att källmaterialet inrymmer brev och dagböcker är det ändå svårt att komma makarna Piper nära och att utläsa något om deras inbördes relation. Det riktigt privata undanhåller de, enligt författaren. Man kan tänka sig att skälen härtill kan vara många. När det gäller t.ex. brev kan de ha skrivits i akt och mening att läsas upp i en större familje- och vänkrets och då kanske man inte gärna redogör för sina innersta tankar och känslor. Det kan också vara så att vi som 2000-talsmänniskor lätt blir anakronistiska, hur medvetna om anakronistiska felslut vi än är. Känslor är något som ständigt saluförs i media idag och något som vi uppmuntras att släppa fram i våra privatliv. Så levdes inte livet för flera hundra år sedan, så såg inte den mentala kartan ut.

Avslutningsvis kan sägas att Svante Norrhem skrivit en läsvärd, intresseväckande och – i ordets bästa mening – lättillgänglig biografi om makarna Christina och Carl Piper. Att han har låtit dem båda träda fram är en av bokens stora förtjänster. Han tecknar konturerna av ett genuskontrakt som sannolikt var något utöver det vanliga under sin tid, om än inte helt unikt.

Birgitta Meurling, Uppsala

Barbro Bursell: *William Grey & Brita Tott. En berättelse om krig och kärlek i stormaktstidens Sverige*. Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2012. 207 s., ill. ISBN 978-91-7353-569-4.

Barbro Bursell, docent i etnologi och tidigare överintendent och chef för Livrustkammaren, har skrivit en bok om krig, kärlek och vardagsliv i det tidiga 1600-talets Sverige. *William Grey & Brita Tott* ger en inblick på individnivå i dåtidens knappa villkor, där strikta regler satte ramarna för kvinnors och mäns möjligheter, och där ståndstillhörigheten var självklar och viktig.

William Grey hade invandrat från Skottland och gjorde karriär i Gustav II Adolfs armé. Brita Tott kom

från en gammal ansedd adelsfamilj med säte i Uppland. Deras äktenskap inleddes på ett dramatiskt sätt genom att William Grey enleverade sin blivande hustru och förde bort henne på sin släde, till hennes familjs stora bestörtning. I gamla adelskalendrar har Barbro Bursell hittat uppgifter om hur fröken Tott ”blev enleverad ur sin moders hus” och i en annan hur hon ”lägrades av sedermera överstelöjtnanten William Grey, som gifte sig med henne 1617”. Denne överstelöjtnant påstod sig vara av skotsk adel, men lyckades aldrig bevisa det, och accepterades därför inte av Britas familj.

Denna uppseendeväckande historia har satt sitt avtryck i det dåtida rättsmaterialet, och Bursell har fördjupat sig i protokoll från Svea hovrätt där vi får möta en släkt med konfliktyllda relationer. Drygt trettio år efter bortförandet av Brita dras historien upp igen, i en rättsprocess 1649 mellan systrarna Brita och Ingeborg Tott. Den senare ansåg att hennes syster Brita förverkat sin rätt till arv efter deras mor, eftersom hon, enligt system, gift sig med en ofrälse man. William Grey hade inte lyckats bevisa att han var adelsman, och ett rykte gjorde gällande att han helt enkelt bara var son till en enkel borgare från Glasgow. Om en flicka från en adlig familj gifte sig med en ofrälse, hade hon inte längre rätt att arva jord eller gårdar från släkten. Att dessutom ge sig iväg med en man på det sätt som Brita gjort vintern 1616 var i högsta grad vanhedrande, och ifrågasatte hennes ärlighet inför omvärlden. Sexuella relationer utanför äktenskapet bestraffades strängt vid denna tid och var åtalbara. Det är alltså en spännande och dramatisk historia som Bursell grävt fram ur arkiven.

Det visar sig att även Britas mor ägnat sig åt många rättsprocesser, bl.a. mot sin förste man, Britas far, och mot barnen i hans första äktenskap, Britas halvsyskon, som hon påstod hade ärvt jord som borde ha tillkommit henne. Sin make stämde hon eftersom han, enligt henne, gett henne en för snålt tilltagen morgongåva. Att driva rättsprocesser var vanligt under 1600-talet, men Britas mor förefaller att ha tillhört de mer än vanligt stridslystna. När Brita Grey senare skulle förklara för hovrätten varför hon rymt med sin skotske kavaljer, skriver hon att det inte var av ”kättja eller wällust” utan snarare på grund av det ”hat och förtryck” som rådde i hemmet. Britas far var död sedan länge och modern omgift. Det visar sig att Brita hade två systrar som också gjorde sexuella snedsprång före äktenskapet, till råga på allt med ofrälse män även de, och till och med två gånger var. Det måste ha varit stor skandal att sammanlagt tre systrar ur samma adliga familj bröt mot samhällets nor-

mer på det sättet. Barbro Bursell funderar över om en förklaring kan ligga i det faktum att det rådde stor brist på lämpliga män, eftersom de flesta adelsynglingar låg ute i fält och var engagerade i krig långt hemifrån. De tre systrarna redde emellertid upp sin situation genom att gifta sig, men med ofrälse makar.

William Grey & Brita Tott inleds med berättelsen om enleveringen, men följande kapitel ger läsaren en inblick i mer övergripande strukturer och förhållanden i 1600-talets samhälle. Vi får veta att tusentals skottar tjänstgjorde i den svenska armén vid denna tid, många gjorde karriär och en del adlades. Invandringen behövdes på grund av Sveriges expansiva utrikespolitik, och skottar hade gott rykte som dugliga militärer. Eftersom möjligheterna att göra karriär för unga driftiga män var sämre i Skottland var det vanligt att ge sig iväg utomlands, exempelvis till Sverige. Forskare har lyft fram att Sverige var unikt som invandrarland, eftersom utlänningar kunde stiga högt i graderna och t.o.m. bli jordägare och adlas, efter förtjänst. Systemet var meritokratiskt. Men det var inte alla som accepterade nykomlingarna, och Brita Totts familjs avoghet mot William Grey kan tolkas som misstänksamhet mot invandrarna. Åren efter ankomsten till Sverige tjänstgjorde William Grey i Upplands regemente som underofficer, och han befann sig på fälttåg i Ryssland i långa perioder 1613–1617. Hur han träffade Brita Tott vet vi inte, men förmodligen på någon permission i Sverige, kanske via manliga släktingar till henne som också var militärer och med i det ryska kriget.

Äktenskapet mellan de två varade i tretton år, och de fick fem barn tillsammans. Som änka räknades Brita som myndig, och hon bodde kvar på familjens säteri Bodarna. En följd av stormaktstidens många krig var att en mängd kvinnor blev änkor, som själva fick ta hand om gårdar och jordbruk. *William Grey & Brita Tott* ger en bred inblick i 1600-talets Sverige. Vi får veta en hel del om samhällsförhållanden rent allmänt, om krigen, sociala relationer och även hur bostäderna kunde se ut. Boken illustreras med bilder av brev, kartor, interiörer m.m. Men trots att rättgångsmaterialet ger oss upplysningar om William Grey och Brita Tott, så är det mycket vi inte vet om dem. En vanlig formulering i boken är ”man kan fråga sig” och ett förmodande om familjens liv. Hade de även goda relationer med grannar och släkt, eller bara konflikter? Barbro Bursell skriver också: ”Jag vill gärna tro att William och Brita fick ett gott liv” (s. 112), men visar både här och på många andra ställen att det rör sig om förmodanden och antaganden.

Det är mycket vi inte vet. Men utifrån det material som Bursell funnit i arkiven efter ambitiöst sökande, har hon skrivit en bok som lyfter fram liv fyllda av konflikter, rättstvister och umbäranden i stormaktstidens Sverige. De familjer hon fördjupat sig i tillhörde samhällets elit. Det är också de som lämnat mest källmaterial efter sig, och som därför erbjuder forskaren större möjligheter att teckna konturerna av hur livet kunde te sig i den expanderande stormakten Sverige.

Eva Helen Ulvros, Lund

Johanna Ilmakunnas: *Ett ståndsmässigt liv. Familjen von Fersens livsstil på 1700-talet.* Översättning av Camilla Frostell. Svenska Litteratursällskapet i Finland – Bokförlaget Atlantis. Helsingfors och Stockholm 2012. 524 s., ill. ISBN 978-951-583-254-2 (Finland) och 978-91-7353-597-7 (Sverige).

Denna bok är en översättning till svenska av ett arbete på finska, som i sin tur är en bearbetning av författarinnans doktorsavhandling vid Helsingfors universitet 2009. Syftet med arbetet är att göra ett försök till beskrivning och karakteristik av högadelns livsföring under 1700-talet i det dåvarande Sverige genom exemplifiering med familjen von Fersen. Med livsföring menas då främst den materiella standarden, konsumtionen, men boken är också ett försök att analysera vad denna materiella standard byggde på för inkomster, alltså vilken produktion som livsföringen förutsatte. Varifrån fick man sina pengar och hur använde man dem? Det handlar därför om ett arbete som har både kulturhistoriska och ekonomihistoriska kvaliteter.

Valet av just familjen von Fersen som exempel är rimligt. Denna släkt med tyskt-baltiskt ursprung etablerade sig i Sverige under 1600-talet. Under 1700-talet blev den en av de mest förmögna och framträdande i landet och ägde en rad slott, herrgårdar och stadspalats. von Fersens är flitigt omtalade i tidens dagböcker och memoarer och har lämnat efter sig ett rikt arkivaliskt material, särskilt handlingarna i det s.k. Stafundsarkivet, nu på Riksarkivet i Stockholm.

I centrum för framställningen står Carl och Axel von Fersen, söner till Hans von Fersen, en av hattpartiets grundare. Carl von Fersen, gift med Charlotta Sparre, hade fem döttrar, däribland Ulla och Augusta, som tillhörde de berömda ”tre gracerna” vid Gustav III:s hov. Axel von Fersen (d.ä.), gift med Hedvig De la Gardie,